

Symposium op 30 juni 2016 ter gelegenheid van het afscheid van prof. dr. Rick Lawson als decaan van de Faculteit der rechtsgeleerdheid Universiteit Leiden

LEIDEN LAW SCHOOL COMMITTED TO INTERNATIONALISATION

Internationalisering; internationaal onderzoek en onderwijs in mensenrechten.

door Egbert Myjer, oud-rechter EHRM (2004-2012)

(NB. originele tekst in de Nederlandse taal)

INLEIDENDE OPMERKING (1)

Of ik verhaal wilde houden over Internationalisering, internationaal onderzoek en onderwijs in verband met mensenrechten. Voor Rick Lawson, bij zijn afscheid als decaan. Niet meer dan 30 minuten.

Ik voelde me even als de pastoor die wordt gevraagd aan een aantal gelovigen het kerstverhaal te komen uitleggen, waarbij hem wordt verteld dat het Kindeke Jezus zich ook onder het gehoor zal bevinden. Wat moet je in zo'n situatie in godsnaam nog vertellen? Behalve dan eindigen met: *'Adieu monsieur le professeur/doyen'* in plaats van *'Nu sijt Wellecome'*? "Er zijn ook 'ongelovigen' bij", werd me gezegd. "Niet alles wat op de faculteit wordt gedoceerd gaat over mensenrechten. En misschien zijn er ook wel sceptici of halve agnosten die het leuk vinden nu eens een ander geluid te horen".

Het overtuigde me niet echt maar ik wilde best iets voor Rick doen.

Daarom heb ik toch even naar een ander geluid gezocht.

INLEIDENDE OPMERKING (2)

Ik doe dat ook even tegen de achtergrond van de rampzalige uitslag van het een week geleden in het Verenigd Koninkrijk gehouden Brexit-referendum. De Britten hebben in kleine meerderheid gekozen voor een moderne variant van de *'splendid isolation'*. De Engelse premier Cameron hoorde zelf niet tot het Brexit-kamp. Hooguit zal hij gedacht hebben dat hij na afloop van de winst voor Remain nog wat zou kunnen uitonderhandelen. De Europese pijn zit hem voor Cameron al jaren in de internationale bescherming van de rechten van de mens, zoals dat wordt vormgegeven door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM). Waarom nog luisteren naar dat Hof? Het Verenigd Koninkrijk heeft immers inmiddels een eigen *Human Rights Act*, en bovendien alleszins competente nationale rechters. Waarom internationaal als het nationaal zeker zo goed kan? Overigens, op dat punt doen niet alleen sommige Britten moeilijk. Denk nog eens even terug aan de prominente ruimte en versiering die de NRC op 13 november 2010 bood aan een Leids onderzoeker, ene Baudet, die en bijdrage had geschreven ten behoeve van de Nacht van de rechtsstaat (19 november 2010): *Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens vormt een ernstige inbreuk op de democratie*, met als onderkop: *Het is een fictie dat universele principes van rechtvaardigheid overal en op dezelfde manier kunnen worden geïmplementeerd*. Vrijwel de hele Nederlandse mensenrechtwereld reageerde als door een rechtse horzel gestoken en klom in de pen. Alleen

VVD'ers omarmden het gedachtegoed van Baudet, zoals onder meer bleek uit een ingezonden stuk van de hand van de toenmalige kamerleden Stef Blok en Klaas Dijkhoff in de Volkskrant van 7 april 2011: *Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens tast de democratisch tot stand gekomen wetgeving te zeer aan.*

Voor het Verenigd Koninkrijk werd het mooiste antwoord op de door Cameron en de zijnen opgeworpen vraag overigens gegeven in de Patrick Stewart sketch: *what has the ECHR ever done for us?* (te vinden op <http://gu.com/p/4cpnq/sbl>). Stewart en zijn collega's reageerden daarmee op een uitspraak van UK Home Secretary Theresa May op 25 april 2016: *'The ECHR can bind the hands of Parliament, adds nothing to our prosperity, makes us less secure by preventing the deportation of dangerous nationals, and does nothing to change the attitudes of governments like Russia's when it comes to human rights. (...) (M)y view is this: if we want to reform human rights laws in this country, it isn't the EU we should leave but the ECHR and the jurisdiction of its court.'*

En het antwoord op de door Patrick Stewart (PS) gestelde vraag: *'What has the European Convention on Human Rights ever done for us'* was Monty Python-waardig:

- (aarzelende antwoorden): *'Fair trial'? ..... freedom from slavery? ..... freedom from torture? ..... Pivacy? ..... Freedom of Religion? ..... Freedom of Eexpression? ..... Non discrimination? ..... No domestic violence? .....*

- PS: *All right, but apart from the right to a fair trial, freedom from slavery, freedom from torture, privacy, religion, expression, non discrimination, no domestic violence.... What else did it bring us? .....*

- (aarzelende antwoorden): *Peace in Northern Ireland? Good Friday Agreement? .....*

- PS: *We should be writing out own Bill of Rights, and then imposing it on Europeans. ....*

- (aarzelend antwoord): *We did already do so, after the War.....*

- PS: *Did we, what is it called? .....*

- (aarzelend antwoord): *The European Convention on Human Rights.....*

- PS (na lange stilte): *.... O Fuck off. ....*

RECHTEN VAN DE MENS

Mensenrechten zijn geen moderne verzinsels. Alleen werden ze niet altijd als mensenrechten aangeduid. Over mensenrechten, grondrechten, fundamentele rechten zijn bibliotheken volgeschreven.

Die mensenrechten waren aanvankelijk alleen in *nationale* teksten neergelegd.

De bekendste wat oudere teksten zijn de *Preamble to the United States Declaration of Independence* (1776) en de latere *Bill of Rights* (1791) en de Franse *Declaration des Droits de l'Homme et du Citoyen* (1789). Dat waren teksten waarin de op oude heersers bevochten vrijheid van de burger werd gearticuleerd.

Die Franse Declaration werd naderhand neergelegd in de Franse Constitutie van 24 juni 1793.

En uit die Constitutie haal ik een zinnetje dat ik vandaag wil gebruiken om aan te geven wat in die tijd naast 'de vrijheid, gelijkheid en broederschap' als basisnotitie werd gezien. Het staat in artikel 6 en luidt als volgt:

La liberté est le pouvoir qui appartient à l'homme de faire tout ce qui ne nuit pas aux droits d'autrui : elle a pour principe la nature ; pour règle la justice ; pour sauvegarde la loi ; sa limite morale est dans cette maxime : Ne fais pas à un autre ce que tu ne veux pas qu'il te soit fait.

Ziedaar immers een verwijzing naar de uitdrukking *'Wat gij niet wilt dat U geschiedt, doet dat dan ook een ander niet'*, wat weer een negatieve vertaling is van het bijbelse: *'Behandel anderen dus steeds zoals je zou willen dat anderen jullie behandelen'* (Matteus 7:12). En met de notie van die bijbeltekst kan ik me toch weer even verder een pastoor wanen.

Eigenlijk is dat een perfect ander geluid om aan te geven waar toen bij mensenrechten mede de nadruk op werd gelegd: een ieder is vrij te doen wat hij wil, zolang hij maar andere mensen behandelt zoals hij zelf behandeld zou willen worden. En voor alle duidelijkheid: dan heb ik het over de gemiddelde mens, en niet over de sado-masochist of een of andere perverseling die hoopt dat andere mensen even enge dingen met hem of haar wil doen als hij graag met andere mensen zou willen doen.

Bovendien moet dat artikel 6 worden gelezen in relatie met artikel 3:

Tous les hommes sont égaux par la nature et devant la loi.

Ook in een in land als Nederland, waarin geen onafhankelijkheidsstrijd of revolutie had plaatsgevonden, werden in die tijd mensenrechten geformuleerd. Zo werd op 31 januari 1795 door de provisionele representanten van het Volk van Holland (de opvolgers van de Staten van Holland) *'De Verklaring der Rechten van de Mensch en van den Burger'* geproclameerd. Daarin stond een fraaie opsomming van 19 grondrechten, met een overduidelijk op de Franse tekst van 1793 geïnspireerd artikel 3:

Dat de vryheid de magt is, welke ieder Mensch toekomt om te mogen doen al hetgeen anderen in hunne rechten niet stoort: dat dus hare natuurlyke bepaling bestaat in deze stelling: Doe niet aan eenen anderen, het geen gy niet wilt dat U geschiede.

Hoewel.... in 1793, twee jaar voor het uitbrengen van die *Verklaring der Rechten van de Mensch en van den Burger'* werd in een in Nederland verschenen boek met de titel *'Rechten van den Mensch'* zelfs afgevraagd of zo'n Franse Declaration ook voor Nederland wel echt nodig is:

'De Franschen hebben hunnen omwentelingen begonnen met tafereelschetsen der Rechten van den Mensch en Burger. -- De uitkomst zal leeren, of het Fransche Volk met alle die tafereelen gelukkiger zal geworden zijn. (..). Bij het lezen derzelven in de Gazette Nationale, ou le Moniteur Universel, viel mij op de aandacht, om nategaan, of die Rechten zo onbekend en vreemd waren van onze Republikeinse Staatsgesteldheid, dat men daarom bij een van dezelve een zoo grooten ophef maakte, als ware het een nieuwe of verbeterde Leere. Hierop alle Artikelen nagaande, bevond ik, ten minsten ik verbeeldde mij te zien, hoe weinig arbeids het mij kosten zoude, te toonen, dat in ons Gemeenebest die Rechten van den mensch en burger, in den sterksten zin genoten wierden, en voorrang genoten waren.'

Of anders gezegd: de anonieme auteur van 1793 - naar wij nu weten de Leidse hoogleraar Adriaan Kruit - heeft de Franse *Declaration des Droits de l'Homme et du Citoyen* van 1789

eens afgezet tegen de rechten die op dat moment golden in de Republiek en komt na een uitvoerige vergelijking tot de conclusie dat de rechten van de mens in Frankrijk ‘*geen gewaande rechten in Nederland*’ zijn. Ze bestonden al lang in de Republiek maar stonden alleen niet allemaal op een rijtje in - wat we nu zouden noemen - een soort mensenrechtencatalogus maar waren al wel rechtstreeks toepasselijk via diverse wetten en regelingen.

De schrijver gaat zelfs verder: het in Frankrijk ‘in hunnen volste kracht in werkzaamheid te willen brengen’ van de Grondstellingen ‘in zulk een onbepaaldheid’ gaf een doodsteek aan dat Rijk. Hij brengt zich dan in een extase van opklimmende retorische verontwaardiging:

‘(..) dat die leeraars en voorlichters van ‘t Volk, met alle hunnen snorkerijen, opgeblazen kennisse, geleerde mijmeringen, en vrijheidsschreeuwingen, of zelve geheel geene waare Menschenkennis hebben gehad, noch de rechte bewegingen en voortijlingen van ‘t menschelijk verstand en beroeringen der hartstochten gekend hebben, of eens eene proef hebben willen nemen, hoeverre zij met een schoon Ideaal konden voordkomen, en of zij, in een groot Koningrijk, ten uitvoer konden brengen zodanige Regelen van eene volmaakte Reegering, waartoe alle de gezondste Leeraren in het Staatsrecht tot nog toe niet hadden kunnen geraaken; hoe oneindig veelen er ook van vroegere tijden, en bijzonder in deze Eeuwe, hierover de schoonste lessen moogen gegeven hebben (..)’.

Het heerlijke van dit soort oude teksten is dat als je ze legt naast die van de hedendaagse criticasters ook duidelijk wordt dat er eigenlijk niet zo heel veel nieuws onder de zon is. Behalve dat het toen allemaal nog snorkender en bloemrijker was.

Bij die oude teksten moet ook onmiddellijk een andere kanttekening worden gemaakt: ‘*droits de l’homme*’ betekende niet dat mannen en vrouwen ineens gelijkberechtigd waren. Wie echt volwaardig konden profiteren van de ‘*droits de l’homme*’ waren toch eigenlijk ‘*les hommes*’. Laat staan dat toen ook maar gelijk alle mensen als gelijkwaardig werden beschouwd en dus bijvoorbeeld ook maar onmiddellijk de slavernij werd afgeschaft.

Toen halverwege de negentiende eeuw in de Verenigde Staten van Amerika de als slaaf geboren Dred Scott bepleitte dat ook hij een burger was van de Verenigde Staten en dus de mogelijkheid moest hebben zich en zijn familie vrij te kopen, werd in 1857 door het *Supreme Court* opgemerkt:

“The question is simply this: Can a negro, whose ancestors were imported into this country, and sold as slaves, become a member of the political community formed and brought into existence by the Constitution of the United States, and as such become entitled to all the rights and privileges, and immunities, guaranteed by that instrument to the citizen? One of which rights is the privilege of suing in a court of the United States in the cases specified in the Constitution.”

In een 7-2 beslissing werd Dred Scott niet ontvankelijk verklaard in zijn vordering. Ook al staat in de *Declaration of Independence* dat het ‘*self evident*’ is dat alle mensen als gelijken zijn geboren, niet kan worden betwist dat daaronder niet vallen ‘*the enslaved African race*’.

Iets anders konden de opstellers van de *Declaration of Independence* nooit hebben bedoeld. Anders zou er in 1776 nooit zo enthousiast zijn gereageerd op die Verklaring.

Omstreeks diezelfde tijd schafte Nederland overigens wel de slavernij af: eerst in Nederlands Indië (1860), vervolgens in Suriname en de Nederlandse Antillen (1863). En in de Verenigde Staten duurde het tot de Civil Rights Act van 1964 dat de in de zuidelijke staten bestaande rassenscheiding ook officieel werd verboden.

En nu we het toch over gelijke rechten hebben: pas in 1917 verdween in Nederland de term 'mannelijk' uit de grondwetsbepaling over het kiesrecht: vrouwen kregen daarmee passief kiesrecht. Het actief kiesrecht voor vrouwen werd pas in 1919 in de wet vastgelegd.

Kortom: op *nationaal* niveau waren er allerlei constituties, waarin allerlei grondrechten waren neergelegd, maar de beleden gelijkheid en rechten voor iedereen was in de praktijk vaak ver te zoeken. Aan inherente menselijke waardigheid werd maar niet gedacht. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden honderdduizenden levens opgeofferd als kanonnenvoer. Ik noem in dit verband ook de Armeense genocide in 1915 en de maatregelen die de jaren dertig van de vorige eeuw in Duitsland en Oostenrijk werden genomen tegen joden, met als culminatie de gruwelijke onmenselijkheden van nazi-Duitsland en zijn bondgenoten tijdens de Tweede Wereldoorlog. Alle vaak mooie nationale teksten hadden niet weten te verhinderen dat uit naam van het nationaal-socialistische Volk zulke misdadige dingen waren gebeurd, dat daarvoor na de Tweede Wereldoorlog zelfs nieuwe termen moesten worden uitgevonden: '*crimes against humanity*' en '*genocide*'.

NA DE TWEDE WERELDOORLOG: INTERNATIONALE TEKSTEN

Na de gruwelen van de Tweede Wereldoorlog was duidelijk geworden dat *nationale* constituties niet voldoende waren. Men was het er over eens dat het tijd was dat nu ook *internationale* afspraken werden gemaakt om rechten van de mens daadwerkelijk te beschermen. Tot die tijd waren er eigenlijk alleen wat internationale verdragen waarin afspraken waren gemaakt over regels die landen in acht zouden nemen bij oorlogsvoering. U kent ze wel: de Geneefse Coventies. Maar dat alles had niet weten te verhinderen dat er een oorlog was gevoerd waarbij zo ongeveer alles wat maar aan rechten en vrijheden had bestaan met onmenselijke laarzen was kapot gestampt en waarin alleen al tientallen miljoenen burgerslachtoffers vielen. Ieder weldenkend mens was het er over eens dat zoiets nooit meer zou mogen voorkomen.

In de periode direct na het einde van de Tweede Wereldoorlog, gebeurde er onnoemelijk veel in de wereld. Via de tribunalen van Neurenberg en Tokio werd afgerekend met de ergste oorlogsmisdadigers die nog in leven waren uit respectievelijk nazi-Duitsland en keizerlijk Japan. Maar ook laaide de repressie in de Sovjet-Unie weer op. In landen in Midden-Europa grepen communisten gewelddadig de macht. Er werd een 'IJzeren Gordijn' neergelaten dwars door Europa. En elders in de wereld eisten volkeren die tot dan toe gekoloniseerd waren geweest hun onafhankelijkheid op.

Bij dat alles werd ook gewerkt aan internationale afspraken om te voorkomen dat er nog ooit zo'n allesvernietigende oorlog zou kunnen komen. Aan de ene kant door allerlei nadere verdragen te maken die betrekking hebben op de manier van oorlogvoeren. Aan de andere

kant door teksten te formuleren waarin fundamentele rechten voor de mens werden geformuleerd. In de Preambule van het Handvest van de Verenigde Naties vinden we dat kernachtig terug:

We the people of the United Nations, determined

- *to save succeeding generations from the scourge of war, which twice in our lifetime has brought untold sorrow to mankind, and*
- *to reaffirm faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, in the equal rights of men and women and of nations large and small, and*
- *to establish conditions under which justice and respect for the obligations arising from treaties and other sources of international law can be maintained, and*
- *to promote social progress and better standards of life in larger freedom,*

and for these ends

- *to practice tolerance and live together in peace with one another as good neighbours, and*
- *to unite our strength to maintain international peace and security, and*
- *to ensure, by the acceptance of principles and the institution of methods, that armed force shall not be used, save in the common interest, and*
- *to employ international machinery for the promotion of the economic and social advancement of all peoples,*

have resolved to combine our efforts to accomplish these aims

Ziedaar de woorden: *to reaffirm faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, in the equal rights of men and women.*

Niet langer het toch wat berekenende 'wat gij niet wilt dat U geschiedt...', maar een onvoorwaardelijke erkenning van de menselijke waardigheid was nu de basisgedachte. En dat vinden we daarna terug in alle preambules, te beginnen met die van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens uit 1948.

Omwille van de tijd kan ik hier slechts melding maken van het feit dat nog tijdens de Tweede Wereldoorlog, op 6 januari 1941, de Amerikaanse president Franklin Roosevelt het idee had ontvouwd van de 'Four Freedoms': *'freedom of speech, freedom of worship, freedom from want and freedom from fear'* (vrijheid van meningsuiting en geloof, vrijwaring van gebrek en vrees).

Na de oorlog werd zijn weduwe, Eleanor Roosevelt, benoemd in de kleine groep binnen de Verenigde Naties die de eerste zitting voorbereidde van de Commissie Mensenrechten en waarin de tekst werd geredigeerd van wat uiteindelijk zou heten: de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. De groep kreeg daarbij ook de beschikking over een belangrijk Unesco-document (gedateerd 31 juli 1947) *'on the philosophical principles of the rights of man'*. In het voorjaar van 1947 was door Unesco aan een aantal denkers uit de hele wereld gevraagd daarvoor gedachten op papier te zetten.

Hun conclusie: ieder mens heeft het recht om te leven, en heeft om überhaupt te kunnen leven sociale grondrechten nodig – naar hedendaagse *newspeak*: 'bed, bad en brood' – en

daarnaast ook een aantal rechten op daadwerkelijk invulling te kunnen geven aan een menswaardig leven: de klassieke grondrechten.

DE UNIVERSELE VERKLARING VAN DE RECHTEN VAN DE MENS, DE DAAROP VOLGENDE VERDRAGEN EN DE MENSELIJKE WAARDIGHEID

Op 10 december 1948 werd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens geproclameerd, als

as a common standard of achievement for all peoples and all nations, to the end that every individual and every organ of society, keeping this Declaration constantly in mind, shall strive by teaching and education to promote respect for these rights and freedoms and by progressive measures, national and international, to secure their universal and effective recognition and observance, both among the peoples of Member States themselves and among the peoples of territories under their jurisdiction.

Uit de preambule van die Verklaring citeer ik nog:

Whereas recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world,

Whereas disregard and contempt for human rights have resulted in barbarous acts which have outraged the conscience of mankind, and the advent of a world in which human beings shall enjoy freedom of speech and belief and freedom from fear and want has been proclaimed as the highest aspiration of the common people,

En verder artikel 1:

All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood.

Ziedaar opnieuw die andere notie. Die van de inherente menselijke waardigheid en van gelijke en onvervreembare rechten.

Dat betekent ook dat er niet langer sprake is van goedgunstig toebedeelde of berekende rechten, maar van een erkenning dat de mens omwille van zijn mens-zijn al over die rechten beschikt en dat alleen al om die reden die rechten waar ook ter wereld moeten worden geëerbiedigd. Zoals Ernst Hirsch Ballin onlangs (Tegen de Stroom, Over mensen en ideeën die hoop geven in benarde tijden, Querido 2016) schreef:

'De rechten van de mens mogen niet worden ingetrokken of aan bepaalde mensen ontzegd; ze zijn immers een uitwerking van het respect dat aan iedere mens toekomt. De rechten van de mens zijn zo bezien een 'doorontwikkeling' van het natuurrecht. (p. 132)'

En ook:

'(I)n de kern gaat het hier om universele doelstellingen. Sommigen vinden het aanmatigend om dat vanuit het Westen te bepleiten, maar de gedachte dat mensen in andere werelddelen minder behoefte hebben aan bescherming van hun waardigheid is nog veel aanmatigender.' (p. 128).

En naast die inherente waardigheid ook de 'Four Freedoms': vrijheid van meningsuiting en geloof, en de vrijheid van vrees en gebrek.

En ook: de suprematie van het recht, tegenwoordig zelfs in Nederland al meer bekend onder de Engelse benaming: *Rule of Law*.

De Universele Verklaring bevat een opsomming van wat door de samenstellers werd beschouwd als de meest fundamentele rechten.

Voor de jurist is het gesneden koek, maar ik vermeld het nog maar even: het gaat bij de Universele Verklaring om een *Verklaring*. Wat daarin staat is nog niet juridisch bindend. Dat gebeurt pas als landen ook uitdrukkelijk in een verdrag hebben vastgelegd dat ze bepaalde rechten in acht zullen nemen en dat ze kunnen worden gehouden aan hun gegeven woord.

En die Verdragen kwamen er, zowel op VN-niveau, als op regionaal niveau.

Ook dient vermelding dat internationaal werd afgesproken dat misdrijven tegen de menselijkheid, oorlogsmisdrijven en genocide nooit meer ongestraft mogen blijven. Het leidde tot het instellen van tribunalen als het Joegoslavië-tribunaal, het Rwanda-tribunaal, het Sierra Leone-tribunaal en het Cambodja-tribunaal. In 1998 werd op voordracht van de Verenigde Naties het Staatuut van Rome ondertekend dat de basis legde voor de oprichting van het Internationaal Strafhof.

En binnen de Verenigde Naties kwam begin 2000 een nieuwe norm opzetten: de *Responsibility to Protect*.

En in de preambule van de meeste Mensenrechtverdragen - behalve opvallend genoeg in het EVRM - kwam de notie van de menselijke waardigheid uitdrukkelijk terug:

- International Covenant on Civil and Political Rights (1966) en International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966):

*Considering that, in accordance with the principles proclaimed in the Charter of the United Nations, recognition of the **inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family** is the foundation of freedom, justice and peace in the world,*

Recognizing that these rights derive from the inherent dignity of the human person....

- European Convention on Human Rights (1950):

Considering the Universal Declaration of Human Rights proclaimed by the General Assembly of the United Nations on 10th December 1948;

Considering that this Declaration aims at securing the universal and effective recognition and observance of the Rights therein declared;

- American Convention on Human Rights (1969):

Reaffirming their intention to consolidate in this hemisphere, within the framework of democratic institutions, a system of personal liberty and social justice based on respect for the essential rights of man;

*Recognizing that the **essential rights of man are not derived from one's being a national of a certain state, but are based upon attributes of the human personality**, and that they therefore justify international protection in the form of a convention reinforcing or complementing the protection provided by the domestic law of the American states;*

Considering that these principles have been set forth in the Charter of the Organization of American States, in the American Declaration of the Rights and Duties of Man, and in the Universal Declaration of Human Rights, and that they have been reaffirmed and refined in other international instruments, worldwide as well as regional in scope;

Reiterating that, in accordance with the Universal Declaration of Human Rights, the ideal of free men enjoying freedom from fear and want can be achieved only if conditions are created whereby everyone may enjoy his economic, social, and cultural rights, as well as his civil and political rights.

- African Charter on Human and Peoples Rights (1981):

*Considering the Charter of the Organization of African Unity, which stipulates that »**freedom, equality, justice and dignity are essential objectives for the achievement of the legitimate aspirations of the African peoples**»;*

Reaffirming the pledge they solemnly made in Article 2 of the said Charter to eradicate all forms of colonialism from Africa, to coordinate and intensify their cooperation and efforts to achieve a better life for the peoples of Africa and to promote International cooperation having due regard to the Charter of the United Nations and the Universal Declaration of Human Rights;

Taking into consideration the virtues of their historical tradition and the values of African civilization which should inspire and characterize their reflection on the concept of human and peoples rights;

*Recognizing on the one hand, that **fundamental human rights stem from the attributes of human beings**, which justifies their national and international protection and on the other hand that the reality and respect of peoples rights should necessarily guarantee human rights;*

- Arab Charter on Human Rights (revised) 2004:

*Based on the faith of the Arab nation in **the dignity of the human person whom God has exalted ever since the beginning of creation** and in the fact that the Arab homeland is the cradle of religions and civilizations whose lofty human values affirm the human right to a decent life based on freedom, justice and equality....*

NOODZAAK INTERNATIONALISERING ONDERZOEK EN ONDERWIJS IN RECHTEN VAN DE MENS

Allemaal mooi, hoor ik U denken, maar wat heeft dat opgeleverd? Je kunt nu niet bepaald zeggen dat de wereld sinds al die mooie mensenrechtsteksten zonder oorlogen is gebleven: Korea, Vietnam, Afghanistan, Irak, noem maar op. En kijk alleen eens om je heen waar op dit moment – anno 2016 - de meest bloedige gewelddadigheden plaatsvinden of nog maar kort geleden hebben plaatsgevonden, en waarvan we dankzij de ‘communicatierevolutie’ dagelijks onmiddellijk en uitvoerig worden geïnformeerd. Hele volksstammen zijn slachtoffer (geworden) van het meest vreselijke geweld: Syrië, Libië, Egypte, Kongo, Kenia, Mali, Gaza/Israel, Afghanistan, Irak. Het heeft zelfs een immense stroom vluchtelingen veroorzaakt. Dat alles gebeurt niet alleen buiten Europa. Kijk alleen maar naar wat er op dit moment nog allemaal in het oostelijk deel van de Oekraïne gebeurt. En ook zonder oorlogen zijn – her en der in de wereld - ernstige schendingen van fundamentele rechten aan de orde van de dag. Om van de vluchtelingencrisis nog maar te zwijgen: dagelijks wordt via de media verhaald over hun treurig lot, en de enigen die er echt garen bij lijken te winnen zijn politieke partijen die vinden dat vol vol is.

Die wereldwijde inbreuken op fundamentele rechten en vrijheden kan ik niet ontkennen. En ook niet de alleen al daaruit voortvloeiende angst van degenen die daarvan het slachtoffer zijn. Zoals de burgerslachtoffers die vaak van huis en haard worden verdreven of zelf uit voorzorg wegvluchten, en die (een groot deel van) hun verdere leven als *Internally Displaced Person* (IDP) moeten slijten in vluchtelingenkampen.

In een verontrustend aantal gebieden in de wereld heersen tirannie en onderdrukking en worden mensenrechten nog dagelijks op grote schaal geschonden. Landen waar het ook niet een-twee-drie lukt de machthebbers met succes te herinneren aan hun mensenrechtelijke beloften en plichten.

Maar de eventuele conclusie ‘dus hebben die internationale afspraken over mensenrechten niet heel veel zin’ kan ik niet voor mijn rekening nemen. Zelfs dan vormen die mensenrechten wel een referentiekader:

- voor degenen die onderdrukt worden om aan te geven waarop zij recht hebben en als rechtvaardiging voor hun verzet, zo niet ultieme opstand;
- voor de machthebbers omdat zij weten waarop zij ooit kunnen worden afgerekend. Zeker nu de internationale straftribunalen – met het Internationaal Strafhof voorop – enig effect beginnen te sorteren. Kijk eens naar de manier waarop de verantwoordelijken voor de onmenselijke daden in ex-Joegoslavië zich tevergeefs hebben trachten te onttrekken aan hun arrestatie. Ik roep in herinnering dat onlangs voor het eerst is bepleit om het Internationaal Strafhof een onderzoek te laten instellen naar de manier waarop Israel heeft gereageerd op raketbeschietingen vanuit Gaza;

- voor de internationale gemeenschap om – bij voorkeur via de Veiligheidsraad – vanuit de ‘*Responsibility to Protect*’ sancties in te stellen of zelfs om te interveniëren.

En juist het feit dat het nog allemaal niet klopt in de wereld is de reden dat onderzoek en onderwijs in mensenrechten door moet gaan. Niet alleen *nationaal*, maar vooral *internationaal*. En die constatering geeft aan dat wat mij betreft 'the *'endtimes of human rights'* (vgl Hopgood, 2013) eenvoudigweg nog niet bereikt kunnen zijn.

Wie nog eens de teksten doorleest van bijvoorbeeld de *Proclamation of Teheran* (Final Act of the International Conference on Human Rights) (1968) of de *Vienna Declaration* (World Conference on Human Rights) (1993) ziet bevestigd waarom het zo belangrijk wordt geacht dat alles op alles wordt gezet er voor te zorgen dat alle mensen in de wereld een leven kunnen hebben '*consonant with freedom and dignity and conducive to physical, mental, social and spiritual welfare*' (Teheran). En om dat te bereiken, zegt de Vienna Declaration, zijn ook maatregelen nodig op het gebied van het onderwijs in mensenrechten:

33. The World Conference on Human Rights reaffirms that States are duty-bound, as stipulated in the Universal Declaration of Human Rights and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and in other international human rights instruments, to ensure that education is aimed at strengthening the respect of human rights and fundamental freedoms. The World Conference on Human Rights emphasizes the importance of incorporating the subject of human rights education programmes and calls upon States to do so. Education should promote understanding, tolerance, peace and friendly relations between the nations and all racial or religious groups and encourage the development of United Nations activities in pursuance of these objectives. Therefore, education on human rights and the dissemination of proper information, both theoretical and practical, play an important role in the promotion and respect of human rights with regard to all individuals without distinction of any kind such as race, sex, language or religion, and this should be integrated in the education policies at the national as well as international levels. The World Conference on Human Rights notes that resource constraints and institutional inadequacies may impede the immediate realization of these objectives.

Binnen de Verenigde Naties is dat nader uitgewerkt in het World Programme for Human Rights Education, waarvan de eerste fase (2005-2009) vooral was gericht op scholen en de tweede op hogere opleidingen. Ik citeer uit het voorwoord van de UNESCO-directeur-generaal Irina Bokova en United Nations High Commissioner for Human Rights Navi Pillay bij het Plan of Action (second phase) (2012):

Human rights education is a lifelong process that builds knowledge and skills, as well as attitudes and behaviours, to promote and uphold human rights. This definition guides the World Programme for Human Rights Education, a global initiative of the United Nations which, since 2005, has encouraged concrete measures to integrate human rights education in all sectors.

The emphasis of the World Programme's first phase (2005–2009) was on the school system. Building on the achievements of those five years, the second phase (2010–2014) focuses on those who further mentor tomorrow's citizens and leaders, such as

higher education institutions, as well as on those who have a major responsibility for respecting, protecting and fulfilling the rights of others – from civil servants and law enforcement officials to the women and men serving in the military.

In adopting the Plan of Action for the second phase at the Human Rights Council in September 2010, United Nations Member States agreed to strengthen human rights education in these sectors through the development and review of policies and practices. The Plan of Action provides Governments and others with practical guidance on how to do so in terms of process and contents.

Human rights education contributes to protecting the dignity of all human beings and to building societies where human rights are valued and respected. The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) and the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), together with other United Nations agencies and international and regional organizations, continue to work closely to coordinate support to Member States and others in the implementation of human rights education. While action must be taken first and foremost nationally and locally, we stand ready to assist all efforts towards this goal.

Het Plan of Action stelt daarbij de volgende doelen:

B. Objectives of the World Programme for Human Rights Education

8. The objectives of the World Programme for Human Rights Education are:

- (a) To promote the development of a culture of human rights;*
- (b) To promote a common understanding, based on international instruments, of basic principles and methodologies for human rights education;*
- (c) To ensure a focus on human rights education at the national, regional and international levels;*
- (d) To provide a common collective framework for action by all relevant actors;*
- (e) To enhance partnership and cooperation at all levels;*
- (f) To survey, evaluate and support existing human rights education programmes, to highlight successful practices, and to provide an incentive to continue and/or expand them and to develop new ones.*

C. Principles for human rights education activities

9. Educational activities within the World Programme shall:

- (a) Promote the interdependence, interrelatedness, indivisibility and universality of human rights, including civil, political, economic, social and cultural rights and the right to development;*
- (b) Foster respect for and appreciation of differences, and opposition to discrimination on the basis of race, sex, language, religion, political or other opinion, national, ethnic or social origin, physical or mental condition, sexual orientation and other bases;*

- (c) Encourage analysis of chronic and emerging human rights problems (including poverty, violent conflicts and discrimination), also in view of rapidly changing developments in the political, social, economic, technological and ecological fields, which would lead to responses and solutions consistent with human rights standards;*
- (d) Empower communities and individuals to identify their human rights needs and to claim them effectively;*
- (e) Develop the capacity of duty-bearers (in particular, governmental officials), who have an obligation to respect, protect and fulfil the human rights of those under their jurisdiction, to meet such obligation;*
- (f) Build on the human rights principles embedded within the different cultural contexts and take into account historical and social developments in each country;*
- (g) Foster knowledge of and skills to use local, national, regional and international human rights instruments and mechanisms for the protection of human rights;*
- (h) Make use of participatory pedagogies that include knowledge, critical analysis and skills for action furthering human rights;*
- (i) Foster teaching and learning environments free from want and fear that encourage participation, enjoyment of human rights and the full development of the human personality;*
- (j) Be relevant to the daily life of the learners, engaging them in a dialogue about ways and means of transforming human rights from the expression of abstract norms to the reality of their social, economic, cultural and political conditions.*

De derde fase (2015 - 2019) van het World Programme for Human Rights Education is dan gericht op ' *strengthening the implementation of the first two phases and promoting human rights training for media professionals and journalists*'.

En wat op Verenigde Naties-niveau geldt, geldt mutatis mutandis ook op regionaal niveau. Ik verwijs voor wat betreft de Raad van Europa bijvoorbeeld naar de op 27 maart 2015 aangenomen Brussels Declaration (*High-level Conference on the "Implementation of the European Convention on Human Rights, our shared responsibility*):

The Conference calls upon the States Parties to:

1. Prior to and independently of the processing of cases by the Court:

- a) ensure that potential applicants have access to information on the Convention and the Court, particularly about the scope and limits of the Convention's protection, the jurisdiction of the Court and the admissibility criteria;*
- b) increase efforts at national level to raise awareness among members of parliament and improve the training of judges, prosecutors, lawyers and national officials on the Convention and its implementation, including as regards the execution of judgments, by ensuring that it constitutes an integral part of their vocational and in-service training, where relevant, including by having recourse to the Human Rights Education for Legal Professionals (HELP) programme of the Council of Europe, as well as to the training programmes of the Court and to its publications;*
- c) promote, in this regard, study visits and traineeships at the Court for judges, lawyers and national officials in order to increase their knowledge of the Convention system;*

d) take appropriate action to improve the verification of the compatibility of draft laws, existing laws and internal administrative practice with the Convention, in the light of the Court's case law;

Alleen al die teksten maken het duidelijk waarom nationaal en internationaal onderwijs en onderzoek in mensenrechten van eminent belang is. En ook hoeveel er nog aan onderzoeksterrein valt te ontginnen.

Ik herhaal nog maar eens wat UNESCO directeur-generaal Bokova en de toenmalige UN High Commissioner for Human Rights Pillay er in 2012 over zeiden: *Human rights education contributes to protecting the dignity of all human beings and to building societies where human rights are valued and respected.*

Let wel: met ook hier de nadruk op de menselijke waardigheid. Mooier had ik het zelf niet kunnen zeggen.

TOT SLOT

Alles wat ik hier heb gecompileerd is meer dan genoegzaam bekend bij Rick Lawson. Hij heeft al decennia geijverd om op zijn universiteit en faculteit 'human rights education' tot een vast onderdeel te maken van onderwijs en onderzoek. En met succes: *Leiden Law School is committed to internationalisation.*

Zelfs zonder civiel effect is Rick Lawson op zijn vakgebied hier te lande toonaangevend. Ook in de zin dat je niet nationaal moet navelstaren maar juist internationaal aan de slag moet. Iets wat lieden als Cameron nog niet helemaal willen bevatten.

Diverse malen heb ik samen met hem over mensenrechten les mogen geven in verre buitenlanden en heb ik zijn bevlogenheid en enthousiasme mogen meemaken. Daarover zou ik weer heel andere verhalen kunnen vertellen, ware het niet dat veel daarvan valt onder een soort biechtgeheim. En dat had ik even nodig om de cirkel weer rond te maken naar waarmee ik ben begonnen: de pastoor en het kerstverhaal. Met als uiteindelijk doel 'Vrede op aarde'. En voor alle mensen ook in de praktijk: *inherent human dignity.*

Adieu monsieur le doyen.